

ПОЛИТИКА НЕУТРАЛНОСТИ И УЛАГАЊА У СИСТЕМ ОДБРАНЕ

Слободан М. Радојевић*
Милена Н. Кнежевић**
Драган Ј. Бојанић***

Достављен: 19. 12. 2022.

Кориговано: 17. 03, 10. 06, 24. 07. 2023.

Прихваћен: 17. 08. 2023.

Језик рада: Српски

Тип рада: Прегледни рад

DOI број: 10.5937/vojdelo2302014R

У времену када се у међународним односима традиционално неутралне државе, попут Финске и Шведске, одлучују да напусте овај концепт, потребно је још једном размотрити политику неутралности европских држава, као и трошкове и улагања у систем одбране. Анализирајући случај неутралности Швајцарске, Аустрије и Републике Србије аутори полазе од политике овог концепта и прате трошкове и улагања у систем њихове одбране. Швајцарска је прва држава којој је стална неутралност међународно призната и сматра се моделом међународно-правног статуса неутралности. Аустријска неутралност је много млађа и резултат је специфичних међународних односа. Своју политику неутралности, поред осталог, Швајцарска заснива на концепту оружане неутралности и на значајним улагањима у наоружање и војну опрему, а сличан образац у политици неутралности следи и Аустрија.

Иако је неутралност сваке државе условљена различитим факторима и обележена специфичностима, које би се морале узети у обзир приликом генерализације, аутори сматрају да су, упркос променама у структури међународне политике и проширењу значења и обима безбедности, значајна улагања у систем одбране и безбедности гарант неоспорности и одрживости неутралних држава. Стога, компаративном анализом политика неутралности и по-

* Универзитет одбране у Београду, Војна академија, Београд, Република Србија, slobodan.radojevic@va.mod.gov.rs, <https://orcid.org/0000-0001-6071-8151>

** Универзитет одбране у Београду, Војна академија, Београд, Република Србија, <https://orcid.org/0000-0003-2814-7453>

*** Универзитет одбране у Београду, Институт за стратегијска истраживања, Београд, Република Србија, <https://orcid.org/0000-0003-0426-4479>

редећи улагања у системе одбране, закључују да су за концепт неутралности и оружане одвраћање кључна улагања у наоружање и војну опрему, што је од великог значаја за изградњу и јачање концепта војне неутралности Републике Србије.

Кључне речи: *политика неутралности, Швајцарска, Аустрија, Република Србија, оружане неутралност, оружане одвраћање, набавка наоружања и војне опреме*

Увод

У чланку се полази од развоја политике неутралности и указује на концепт оружане неутралности засноване на улагању у систем одбране. Заправо, кроз компаративну анализу показује се да стално неутралне европске државе улажу значајна средства у систем одбране како би своју неутралност учиниле неоспорном.

Швајцарска је прва држава којој је стална неутралност међународно призната и сматра се моделом међународноправног статуса неутралности. Рађање њене неутралности везује се за тежак пораз у бици код Марињана 1515. године, а први пут је службено поменуто 1674. године. Швајцарска је једна од малобројних земаља која је остала неутрална више од 200 година, јер од Наполеонових похода није учествовала ни у каквим ратним активностима. Успела је да сачува своју неутралност иако је у мањем обиму била нарушена током Првог и Другог светског рата. Такође, у мањој мери је током хладног рата била изложена сукобу између Истока и Запада. Своју политику неутралности, поред осталог, Швајцарска заснива и на политици оружане неутралности и концепту тоталне одбране. Заправо, компоненте њене неутралности: оружане одвраћање, системски уступци и признавање неутралности као норме до сада су осигурале опстанак неутралности и представљале скоро савршен образац за друге који желе да успоставе такав статус. Аустрија је много касније постала неутрална, што је било условљено специфичним међународним односима после Другог светског рата.

Иако је свака неутрална држава случај за себе, и тешко ју је упоређивати са другим стално неутралним државама, одређене поуке и искуства могу се генерализовати и разматрати у другим војно неутралним државама. Ипак, упркос променама у структури међународне политике и проширењу значења и обима безбедности, историјске поуке се не смеју заборавити при изградњи концепта неутралности. Историјско искуство неутралних држава је показало да је једина неоспорна политика неутралности она која је подржана одговарајућом силом, такозвана оружане неутралност (Ђурашиновић–Радојевић, 2016) и да, следствено томе, нужно мора бити праћена поузданим и кредибилним инструментима одвраћања (Стојановић, Шарановић, 2022: 34). Заправо, војно одвраћање представља традиционалну и, како исправно наглашава Благојевић, „и даље

непревазиђену основу за свеобухватно одвраћање” (2021: 236-237). Као основа за изградњу оружаног одвраћања у чланку се прате и анализирају улагања у систем одбране неутралних држава.

Швајцарска неутралност

Швајцарски историјски концепт неутралности показао се трајним, јер је имао своје дубоке корене у швајцарској историји. Традиција неутралности ове земље и аутономна самоодбрана постепено је настајала током њене историје и великим делом је заснована на успешним политичким одлукама.

Почетак неутралности Швајцарске често се приписује Бечком конгресу 1815. године, али је важно истаћи да је тада само формално призната жеља Швајцараца да остану неутрални (Subedi, 1993: 264). Према речима Новаковића, „акт о признању и гаранцији вечите неутралности Швајцарске и неповредивости њене територије“ (2016: 76-77) данас се сматра документом којим је и коначно призната (не и проглашена, за разлику од неких других стално неутралних држава) њена стална неутралност. Дакле, Швајцарска је изабрала свој статус сталне неутралности слободно и независно (Munro 2005: 47).

Иако се у савременом смислу Швајцарска не може сматрати неутралном државом пре 18. века, националне легенде сматрају да корени њене неутралности сежу у касни 13. век, када су три кантона данашње централне Швајцарске потписала уговоре о савезу који их је штитио од „агресије злих“ (Fischer 2013b: 43). Чињеница је да су поједини елементи који су касније садржани у неутралности већ били добро познати у швајцарској политичкој традицији у ранијим временима (Fischer, 2013b). Швајцарци су успели да остану неутрални и током оба светска рата, промовишући концепт *неутралности под оружјем* (Новаковић, 2011: 11).

Превентивна мобилизација и функција одвраћања су током 19. века одвраћале велике силе од упадања на швајцарску територију 1848., 1859. и 1870. године. Једно од најчешће коментарисаних достигнућа у овом периоду било је спретно управљање ситуацијом која се појавила у Француско-пруском рату, када је француска источна армија прешла преко швајцарске територије како би избегла опкољавање. У кратком року швајцарска милиција је заробила и разоружала француску војску, што је одвратило Немце да следе своје противнике (DeVore and Stähli, 2011: 4).

Избијање Првог светског рата, међутим, био је први велики тест за швајцарску неутралност. Швајцарска је мобилисала своју војску, од готово пола милиона људи, на свим границама. То је био наставак оружане неутралности која је била осмишљена да велике силе увери да је она и даље неутрална и да је вољна да брани ту неутралност оружјем уколико је потребно.

Швајцарска је била једна од само три државе у Европи чија сувереност није директно нарушена током Другог светског рата (Dreyer and Jesse, 2014: 62). На почетку рата Савезни савет (влада) потврдио је неутралност Швајцарске, што

су признале зараћене стране. Она је мобилисала оружане снаге како би зашти-тила своју независност и неутралност. Заправо, да би своју неутралност учинила кредибилном, мобилисала је око 450.000 људи, који су били под пуном приправношћу до априла 1945. године (Dreyer and Jesse, 2014: 63). На тај начин је сасвим јасно ставила до знања да ће свако ко жели да уђе у земљу силом морати да рачуна на сукоб са њеним оружаним снагама.

Опстанак Швајцарске у Другом светском рату се, поред осталог, заснивао на чињеници да је била тешко наоружана, па је стога успешно спроводила политику оружаног одвраћања, док је истовремено представљала неку врсту посредника за неформалну привредну размену између зараћених страна и банкарске услуге. Такође, током рата била је и база за обавештајне послове (Новаковић, 2016: 53; Karsh, 1988: 40-41).

Ипак, постоје различита мишљења о озбиљности немачке претње швајцарском територијалном суверенитету током рата, али се објашњења у погледу општег односа према швајцарској војсци као одвраћања немачке агресије не разликују (Jesse, 2006: 16; Ђурашиновић–Радојевић, 2016).

Данас је јасно да је Швајцарска начинила низ уступака своје политике неутралности свим странама како би успела да избегне рат на својој територији. Њено неукључивање у Други светски рат недвосмислено је оснажило веровање у оружану неутралност (Ђурашиновић–Радојевић, 2016). Савезни савет је био убеђен да једина могућност да се сачува независност јесте да се свако кршење неутралности дочека оружаним отпором. Као што Ђурашиновић–Радојевић наводи: „што је боља војна припремљеност, мања је опасност да ће неутралност бити прекршена” (2016: 65).

Након Другог светског рата завршила се вековима стара битка између великих сила у непосредној близини Швајцарске. Она је, заједно са Аустријом, формирала клин (*wedge*) од око 800 километара који је одвајао северне и јужне чланице НАТО-а (White Paper on Neutrality, 1993; Wyss, 2012). Швајцарска неутралност и безбедносна политика генерално су биле фокусиране на сукоб Исток–Запад (Federal Council of Switzerland, 1993: 11).

После Другог светског рата, снажна одбрана сматрала се неопходном како би политика била кредибилна у перцепцији других држава, са циљем да се таква одбрана и изгради. Самоодржива (самостална) политика опремања наоружањем и војном опремом остала је, међутим, удаљени идеал за Швајцарску. Засигурно, у то време швајцарска војна индустрија није могла да опреми своје ваздухопловне снаге и копнену војску неопходним савременим авионима и тенковима (Nilsson and Wyss, 2016: 351).

Швајцарска је сигнализирала своје делимично сврставање са западним државама учешћем у Маршаловом плану, да би наставила да ужива користи од економског система којим доминирају САД. Заправо, имала је стратешки значај за САД, и показала да је њена неутралност „покорна” и „савитљива”. Због тога, као и због свог западног безбедносног „изгледа”, на крају је добила приступ америчком наоружању.

Политиком коју је Швајцарска водила утицала је на схватање да је стратегијски важна. Савезницима, а посебно Сједињеним Државама и Великој Британији, било је јасно да би се сврстала уз НАТО у случају да је нападне Совјетски Савез. Заправо, званична одбрамбена политика коју су следиле швајцарске оружане снаге и швајцарска влада била је политика потпуне независности (Rickly, 2004: 132). На пример, јула 1958. године швајцарска влада је објавила: „Нашој војсци се мора обезбедити најефикасније оружје за очување наше независности и заштите наше неутралности. Међу њима је атомско оружје” (Rickly, 2004: 134; Karsh, 1988: 179).

Швајцарска неутралност током хладног рата такође се ослањала на овај концепт државе са оружјем. Према једној процени, 1987. године Швајцарска је могла да мобилише 645.000 људи или око 9,8 одсто свог становништва (Karsh, 1988: 151). Њена војска поседовала је скоро 900 тенкова и 1500 оклопних возила, а имала је и готово 300 борбених авиона (Karsh, 1988: 151; Jesse, 2006: 16).

Иако је Швајцарска желела да, због своје оружане неутралности, настави самосталну политику опремања након Другог светског рата, недостатак савремене тешке војне опреме и страх од совјетског напада утицао је на одлуку да купује оружје у иностранству. Од краја Другог светског рата до 1958. године Уједињено Краљевство је било њен главни добављач авиона и тенкова. Од раних педесетих година прошлог века Швајцарци нису били подобни за примање америчке војне помоћи, па су куповали оружје у француској индустрији наоружања. У међувремену, савезне власти не само да нису биле вољне да од СССР-а и његових сателита набављају оружје, већ су одбаћивале све евентуалне понуде са источне стране „гвоздене завесе”. Важно је нагласити да је Швајцарска током педесетих година прошлог века разматрала опцију поседовања сопственог арсенала тактичког нуклеарног оружја, показујући на тај начин спремност да одржи своју независност унапређујући стратегију одвраћања (Rickly, 2004; Nidecker, 2014).

У вези са питањем политике неутралности у постхладноратовском окружењу мишљења Швајцараца су остала подељена. Дугогодишња традиција неутралности била је на тесту када је значајан број становника сматрао да им више није била потребна војска и фаворизовао „ненаоружану неутралност” након времена швајцарске „оружане неутралности” (Mannitz, 2007: 12). Резултати првог гласања на референдуму, одржаном крајем 1989. године, били су јасан израз незадовољства статусом *quo*: укупно 36 одсто грађана било је за напуштање војне обавезе, а у два кантона чак је апсолутна већина гласала за укидање војске (Mannitz, 2007: 13).

Измене савезног устава из 1999. године (о којима су гласали грађани) нису се тикале неутралности. Као и пре тога, Савезни савет и Савезна скупштина остали су надлежни за очување неутралности (чланови 173 и 185).

Свакако, у складу са новим виђењем безбедносног окружења, више није било потребе за одржавањем гломазних одбрамбених капацитета, па је бројност швајцарске војске, 1995. године, смањена на 400 хиљада. Друга реформа вој-

ске је спроведена десет година касније, кроз пројекат под називом „Армија XXI”, а подразумевала је додатно смањивање укупне бројности војске на 220 хиљада војника, од чега око 140 хиљада чини активна војска, а 80 хиљада резервни састав. Систем служења војног рока је и даље задржан (Новаковић, 2016: 225).

Новом безбедносном окружењу прилагођавала се и Швајцарска. Иако на нове безбедносне изазове, као што су тероризам, организовани криминал, ширење оружја за масовно уништење, пандемије и слично не може адекватно да одговори неутралношћу у спољној и безбедносној политици, како примећује Томас Фишер, девет од десет Швајцараца и даље подржава политику неутралности (Fišer, 2013: 41).

Систем одбране Швајцарске дефинисан је на принципу: „Ако желиш мир спремај се за рат”. Концепт неутралности и свеобухватног система националне одбране заснован на регрутовању имали су кључну улогу у безбедносној политици, док је развој оружаних снага милицијског типа повезан са развојем швајцарске државе.

Када је реч о трошковима за одбрану, поједина истраживања указују на то да, иако је неутралност неке државе повезана са мањим степеном спољне претње, те би због тога изискивала мање трошкове за одбрану, она не изолује земљу од промена у систему глобалне безбедности. Стога су трошкови Швајцарске за одбрану били веома слични трендовима трошкова, на просечном нивоу, Сједињених Држава и других чланица НАТО-а. Ипак, треба узети у обзир да Швајцарска у великој мери производи властито оружје и инсистира на војно-економској самосталности, односно на што мањем увозу кључних производа за одбрану (укључујући и производњу хране). У случају рата швајцарска војска може имати и до 800.000 војника, што је 14% становништва. Због дуге историје неутралности швајцарске оружане снаге не учествују у конфликтима, већ само у мисијама за одржавање мира. Припадници швајцарских оружаних снага учествовали су у појединим мировним мисијама УН, иако у мањем обиму у односу на друге европске стално неутралне државе (Tatalović, 1991: 107).

Крајем осамдесетих година, влада је настојала да интензивира укључивање у активности УН, иако су грађани на референдуму гласали против чланства у ову организацију. Швајцарски допринос у мисијама био је ограничен на ненаоружано особље. Такозвани „закон о плавим шлемовима” који би омогућио припадницима оружаних снага да употребе силу ради самоодбране био је одбијен. Тек је 2001. године на референдуму о делимичној измени Закона о војсци изгласано наоружавање швајцарских војника у мировним мисијама ради самоодбране. Први наоружани припадници оружаних снага послати су на Косово и Метохију 2002. године. Швајцарску чету (SWISSCOY), ангажовану 1999. године у јужној српској покрајини, чинило је 200 припадника оружаних снага (Swiss Armed Forces, 2022), што је било до тада највеће ангажовање Швајцарске у мисијама одржања мира.

Процес модернизације војске започео је плановима за замену борбених авиона Ф-5 тајгер II летелицама грипен које су укинуте након што је на националном референдуму, у мају 2014. године, одбачен предлог (Schellenberg, 2017). Такође, Швајцарска је, 2018. године, исказала потребу за набавком савремених вишенаменских борбених авиона и земаљских противваздухопловних система за своје ратно ваздухопловство и ПВО. Влада је, јуна 2021. године, објавила избор Ф-35А и система патриот за своје нове програме ловачке авијације и земаљске противваздухопловне одбране, наводећи да су оба система понуђена по најнижим ценама на тендерима.

Пошто су смањене могућности ваздухопловних патрола авиона изнад Швајцарске, у јулу 2018. влада је поново покушала да покрене набавку новог борбеног авиона, да замени Ф/А-18 хорнет, коме је експлоатација продужена до 2030. године. Вишестепени процес селекције завршен је у јуну 2021. године, па је изабран Ф-35А. Програм набавке био је ограничен на 6 милијарди швајцарских франака, у мају 2019. године, и одвојен од набавке за земаљску противваздухопловну одбрану. Раније су оба програма била повезана. Остали приоритети укључују надоградњу швајцарских система ваздушног надзора и транспортних хеликоптера. Наиме, швајцарска одбрамбена индустрија има ограничене могућности развоја и производње, са признатим капацитетима у сектору борбених возила, али у сарадњи са северноамеричким фирмама (Military Balance, 2022). Швајцарска је „привремено одустала од неутралности” због напада Русије на Украјину и, осим блокаде рачуна и имовине, затворила је небо за руске авионе. Из Берна је тада саопштено да остаје неутрална, али посвећена западним вредностима (Лакић, 2022). Као што наводи Томаш Орбан (*Tamas Orbán*), овај курс представља велики заокрет, с обзиром на то да је чак и нацистичка Немачка могла да ужива све бенефите неутралне Швајцарске, иако је била непосреднија претња за Швајцарце него што је Русија данас. Ипак, овај потез представља невиђено одступање од дугогодишње неутралне традиције Швајцарске и стога може бити сигнал да се времена мењају (Orbán, 2022).

Аустријска неутралност

Аустријска неутралност је, заправо, наметнута неутралност. После Другог светског рата територија Аустрије била је окупирана од савезничких снага све до 1955. године. Повлачењем совјетских снага из источне Аустрије, заједно са повлачењем снага САД, Велике Британије и Француске из осталих делова земље, а у замену за аустријску декларацију о војној неутралности, СССР је добио стратешку шансу да забије „неутрални клин”, који су чиниле Швајцарска и Аустрија, у територијалну одбрану НАТО-а. „Неутралност по швајцарском моделу” постало је решење за поновно успостављање независне и демократске Аустрије (Fišer, 2013: 30).

Дакле, Совјетски Савез је, 1955. године, Московским меморандумом захтевао неутралност Аустрије по узору на Швајцарску. Аустрија се обавезала на неутралност Аустријским државним уговором (*Austrian State Treaty*) из 1955. и својим уставом, који забрањује улазак у војне савезе и успостављање страних војних база на својој територији (*Legal Information System of the Republic of Austria*, 1955; Пејић, 2019). Исте године примљена је у Уједињене нације, али није било речи о њеном статусу трајне неутралности, имајући у виду специфичне међународне околности.

Као што тврди Стојановић, у случају Аустрије „неутралност није била њен слободан избор, већ последица специфичних међународних односа између сила победница након Другог светског рата” (2020: 221). Надаље, он наводи да Аустрија изграђује концепт националне безбедности чији је циљ гаранција независности и неутралност, „доследно третирајући коришћење војне силе као последњи избор” (2020: 221). Упоредо са својом неутралношћу, Аустрија је постала чланица ЕУ, а затим се, 1995. године, прикључила НАТО програму Партнерство за мир, дајући значајан допринос у овим оквирима. Под утицајем промене безбедносних претњи и догађаја у непосредном окружењу, као што су распад СФРЈ, а посебно рат у Босни и Херцеговини, Аустрија је почела све више да се оријентише у правцу НАТО-а. Једна од предности њеног чланства у Партнерству за мир био је процес интероперабилности кроз који се армија модернизовала. На тај начин повећала се спремност за учествовање у мировним операцијама заједно са другим западним државама. И у доктринарним документима и у пракси Аустрија види учешће својих трупа у мировним операцијама као обавезу, препознајући ЕУ и НАТО као partnере у овом процесу.

Извештај Министарства одбране из септембра 2019. дефинисао је услове за преобликовање војске и модернизацију наоружања и војне опреме до 2030. године. У њему се упозорава да се јаз између захтева и расположивих ресурса повећава и да ће на крају умањити способност оружаних снага да реализују своје мисије. У извештају је сугерисано да је флоту тајфуна боље модернизовати него заменити што је потврђено у јулу 2020. године, ставом да би их требало задржати. Међутим, у јануару 2021. године министар одбране је предложио да би могли бити продати уколико се укаже прилика. Аустрија планира и сарадњу са Италијом у вези са набавком хеликоптера, а писмо о намерама потписано је у новембру 2020. године. Треба поменути да се одбрамбена индустрија Аустрије састоји од око 100 компанија са значајним „нишним” могућностима и међународним везама у области наоружања и муниције, комуникационе опреме и возила. (*Military Balance*, 2021)

Неутралност Републике Србије

Војна неутралност Републике Србије означава статус према „постојећим војним савезима”, како је то наведено у Резолуцији о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије, коју је

усвојила Народна скупштина 26. децембра 2007. године. Члан 6. Резолуције гласи: „Због укупне улоге НАТО пакта, од противправног бомбардовања Србије 1999. године без одлуке Савета безбедности до Анекса 11 одбаченог Ахтисаријевог плана, у коме се одређује да је НАТО 'коначан орган' власти у 'независном Косову', Народна скупштина Републике Србије доноси одлуку о проглашењу војне неутралности Републике Србије у односу на постојеће војне савезе до евентуалног расписивања референдума на којем би се донела коначна одлука о том питању.” (Народна скупштина Републике Србије, [НСРС], 2007).

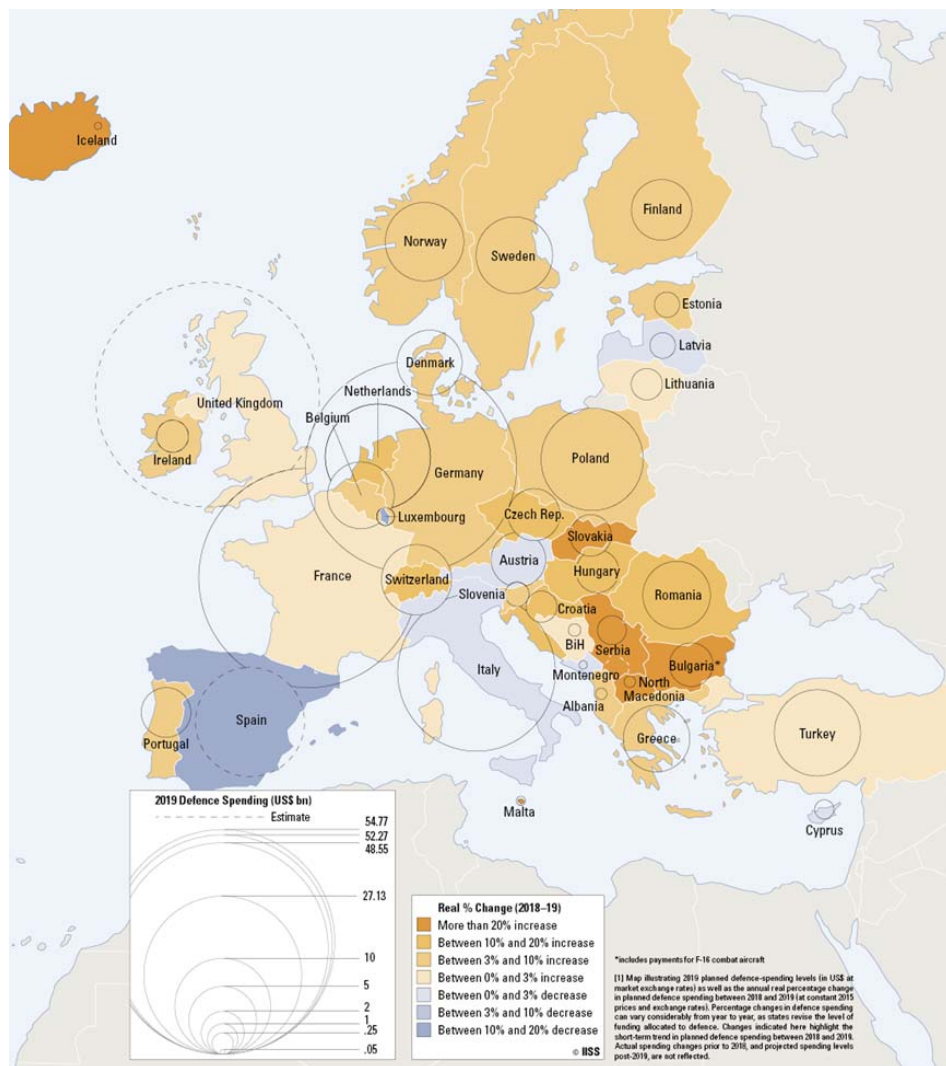
Околности које су утицале на проглашење војне неутралности јесу: питање статуса Косова и Метохије, отворено 2005. године у УН, и улога НАТО-а у противправном бомбардовању СР Југославије 1999. године без одлуке Савета безбедности. (Милосављевић, 2016).

Од доношења Резолуције Народне скупштине, којом је проглашена војна неутралност, па до данас, овакво опредељење прошло је кроз различите фазе, али се чини да остаје трајни спољнополитички курс Републике Србије. Након дужег периода од Резолуције, 2019. године војна неутралност је ближе одређена у Стратегији националне безбедности и Стратегији одбране.

Република Србија је, користећи позицију војно неутралне земље, набављала наоружање и војну опрему из Русије, али и од чланица НАТО-а и ЕУ, као и Турске, Кине и других земаља (Форца, 2022: 174).

Компаративна анализа улагања у систем одбране Швајцарске, Аустрије и Републике Србије

Политика неутралности заснована је на улагањима у систем одбране како би био способан за оружану одвраћање. Јер, „једна од главних претпоставки утемељености политике неутралности неке државе је и питање да ли је наоружана и способна за самоодбрану,” (Мачкић, 2013: 224). Заправо, како то истичу Благојевић и Радановић, оружану или „војно одвраћање представља традиционалну, али и даље непревазиђену основу за свеобухватно одвраћање” (2022: 30). У складу с тим, анализирана су издвајања за одбрану и набавке наоружања и војне опреме Швајцарске, Аустрије и Републике Србије. На слици 1 приказана су издвајања за систем одбране у 2019. години. Уочава се да Швајцарска улаже у ту сврху као и Румунија и Норвешка које су чланице НАТО-а, или као Шведска која је тада спроводила политику неутралности. Аустрија је улагала као Чешка која је чланица НАТО-а, а Република Србија као Литванија која је такође чланица овог савеза.

Слика 1 – Издвајања за систем одбране у 2019. години
(Military Balance, 2020)

Укупна издвајања Швајцарске за потребе одбране у периоду од 2013. до 2020. године (график 1) у порасту су од 2015. године са 4,52 милијарди до 5,7 милијарди америчких долара у 2020. години.

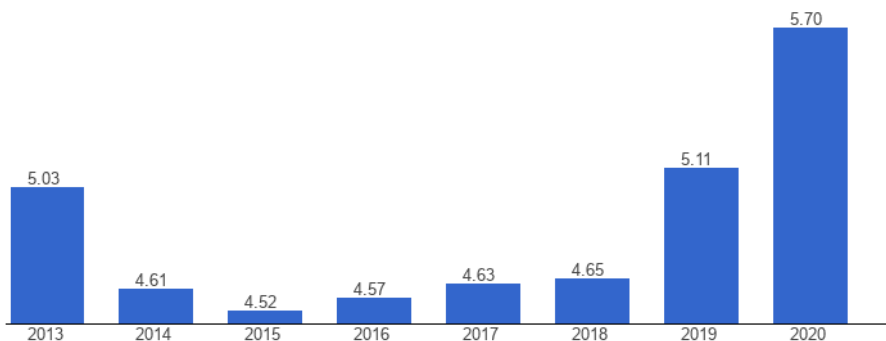

График 1 – Издвајања Швајцарске за потребе одбране од 2013. до 2020. године (Извор: [SIPRI], 2022)

Просечна вредност издвајања за потребе одбране Аустрије у периоду од 2013. до 2020. године (график 2) износила је 3,19 милијарди, док су издвајања у 2020. години достигла 3,6 милијарди америчких долара.

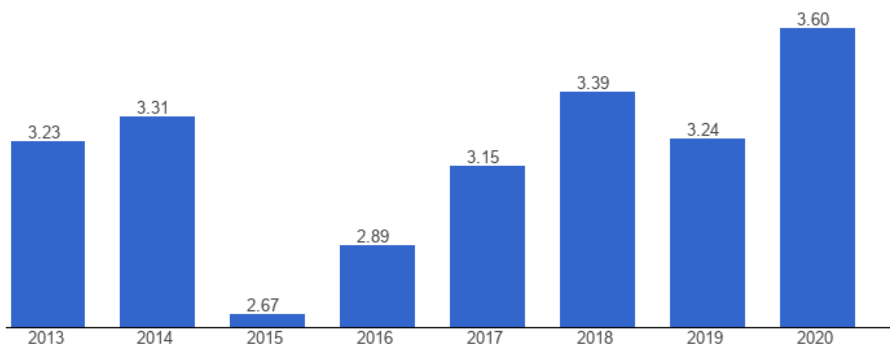

График 2 – Издвајања Аустрије за потребе одбране од 2013. до 2020. године (Извор: [SIPRI], 2022)

Просечна вредност издвајања за потребе одбране Србије у истом периоду (график 3) износила је 0,89 милијарди долара са минимумом од 0,71 милијарде 2016. године и максимумом од 1,14 милијарди долара у 2019. години. Издвајања за потребе одбране у 2020. години била су 1,12 милијарди америчких долара.

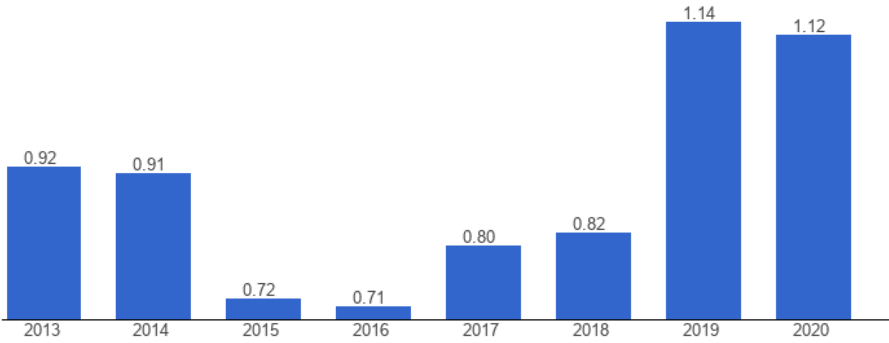

График 3 – Издавајања Републике Србије за потребе одбране од 2013. до 2020. године (Извор: [SIPRI], 2022)

Из наведених података може се закључити да стално неутралне државе, Швајцарска и Аустрија, издавају значајна финансијска средства за систем безбедности и одбране, што указује да тај пример треба да прати и Република Србија. На графику 4 приказана је компаративна анализа издавајања за систем одбране Швајцарске, Аустрије и Србије у периоду од 2000. до 2020. године.

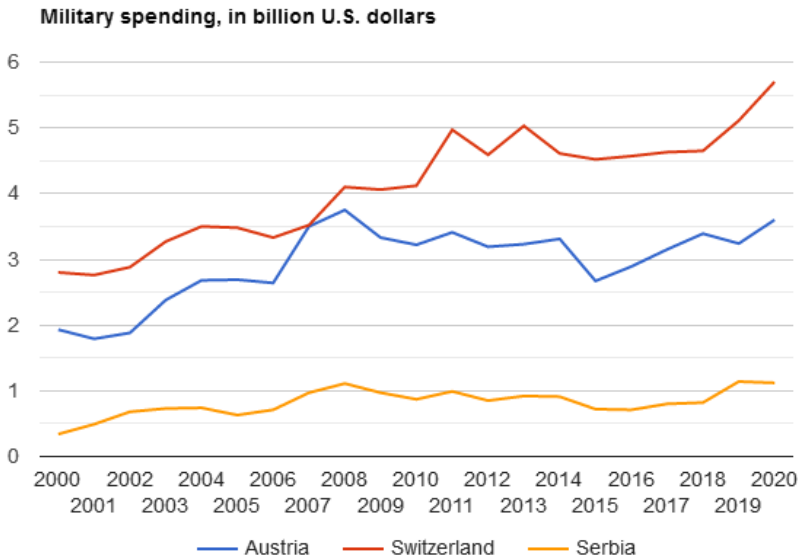

График 4 – Издавајања Аустрије, Швајцарске и Србије за потребе одбране од 2000. до 2020. године (Извор: [SIPRI], 2022)

Анализирајући графике и дијаграме за наведени период уочава се готово сталан раст издвајања за систем одбране у Швајцарској и Аустрији, док се у Републици Србији бележи извешан пораст издвајања од 2018. године.

Ако се издвајања анализирају у процентима БДП-а, у случају Аустрије и Швајцарске уочава се сталност у издвајању, док се у Републици Србији, од 2000. до 2020. године, уочавају „осцилације” (график 5).

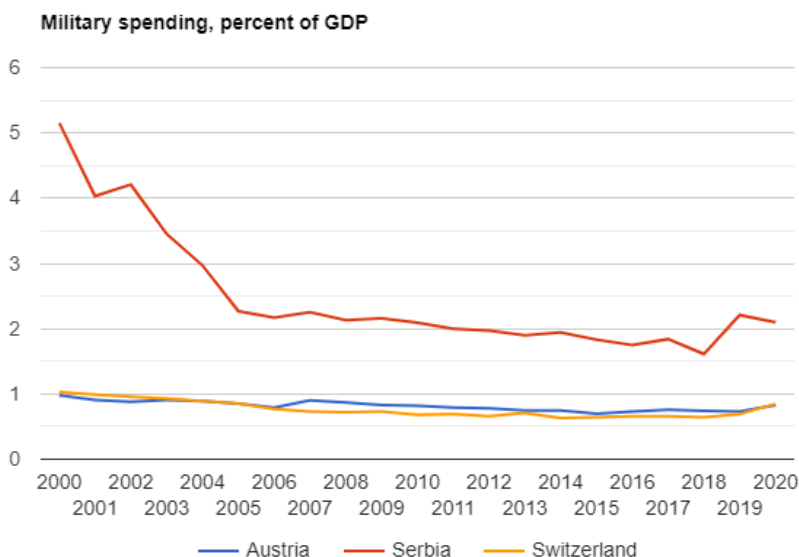

График 5 – Издвајања Аустрије, Швајцарске и Србије у процентима БДП-а за потребе одбране од 2000. до 2020. године
(Извор: [SIPRI], 2022)

Поређења ради, издвајања Аустрије и Швајцарске за потребе одбране из БДП-а у 2020. години биле су 0,8% и 0,81%, док је Република Србија те године издвојила 1,89% БДП-а. У 2021. години евидентиран је благи пад на 1,79% учешћа у БДП-у (Кнежевић, 2022: 105).

Дакле, проценат финансијских средстава које Република Србија издваја у посматраном периоду има позитиван раст. Веома је важно напоменути да је „испоштвано опредељење из Дугорочног плана развоја система одбране да се за потребе развоја војних способности издваја из БДП 1,4%, односно 1,8% годишње” (Кнежевић, Николић, Нешевски, 2021: 112). Чињеница је да, иако Србија издваја већи проценат свог бруто друштвеног производа за потребе одбране, тај проценат још увек не омогућава уредно и устаљено финансирање набавке најсавременијег оружја и оруђа које богатије земље попут Швајцарске и Аустрије могу да приуште.

За набавку наоружања и војне опреме Аустрија је потрошила највише 2009. године, и то 286 милиона долара, Швајцарска 2004. године 203 милиона долара, а Србија 157 милиона долара 2019. године (график 6).

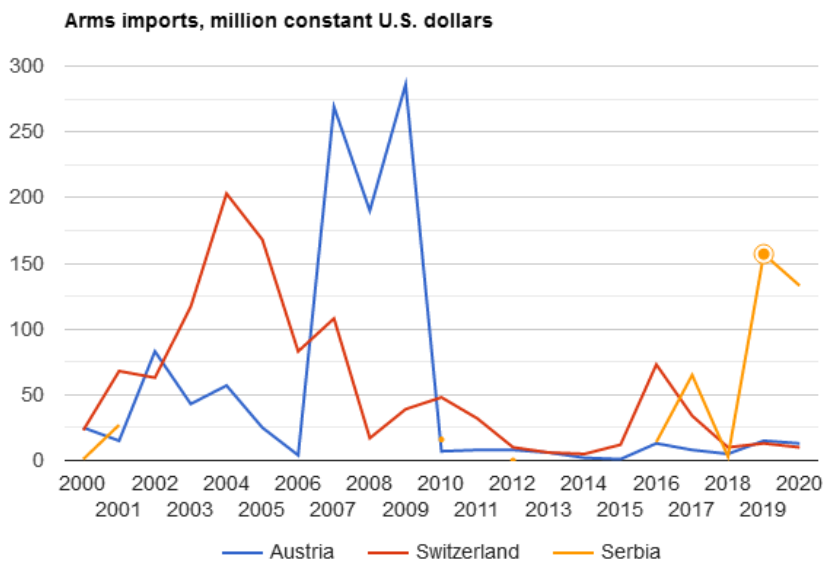

График 6 – Издвајања Аустрије, Швајцарске и Србије за набавке наоружања за потребе одбране од 2000. до 2020. године (Извор: [SIPRI], 2022)

Такође, важно је напоменути да због врло високих цена савременог наоружања и војне опреме велика издвајања Србије у проценту БДП-а не говоре у прилог убрзаног наоружавања тим средствима. Наиме, тај сложени процес је у бити условљен бројним другим политичким, безбедносним, војним и економским факторима.

Закључак

Концепт оружане неутралности и самосталне одбране, као и успешно спровођење политике оружаног одвраћања, развијали су се постепено и показали се као одговарајући кроз историју. Такво искуство недвосмислено је оснажило кредибилност оружане неутралности, као једног од најуспешнијих начина за обезбеђивање политичке независности и гаранцију за безбедност државе. Швајцарска и Аустрија настављају да се ослањају на сталну и оружану неутралност као средство спољне и безбедносне политике, управо због тога што

кредибилnu politiku neutralnosti nije moguće sprovesti bez oslaњања na oružanu neutralnost. Zapravo, neutralne државе се против сваког угрожавања боре дипломатским и мирољубивим средствима, али, ако је потребно, и расположивим и снажним снагама одбране. Иако се политика neutralnosti, па и њена војнобезбедносна димензија непрестано морају прилагођавати спољној и безбедносној ситуацији, концепт оружане neutralnosti је и даље актуелан у међународним односима. Управо стога, анализирајући издатке за потребе одбране и набавке наоружања и војне опреме стално neutralних држава, може се закључити да и Република Србија у изграђивању концепта војне neutralnosti треба да следи ове праксе.

С друге стране, присуствујемо слому neutralnosti у Европи, а неке neutralne државе, попут Шведске или Финске, одлучиле су се за курс чланства у НАТО-у. Поставља се питање: колико Аустрија и Швајцарска могу да одрже своју neutralnost у садашњим међународним односима. Поједини теоретичари и истраживачи закључују да оне још увек могу да „одрже свој идентитет медијатора и да пружају услуге које војно neutralne државе пружају међународној заједници у тренуцима криза” (Живановић, 2022). Стога, анализирајући најважније факторе који су потребни за одржавање neutralnosti, указујемо на потребу даљег улагања у систем одбране са нарочитим акцентом на опремање оружаних снага које су гарант кредибилности neutralnosti и база оружаног (војног) одвраћања. На том трагу неопходно је даље проучавање статуса neutralnosti у међународним односима. С тим у вези, треба скренути пажњу научне и стручне јавности и на могућност да ово питање постане релевантније по завршетку тренутних сукоба у Европи упркос садашњем тренду опадања.

Литература

- [1] DeVore, M. R., & Stähli, A. (2011). From armed neutrality to external dependence: Swiss security in the 21st century. *Swiss Political Science Review*, 17(1), 1-26.
- [2] Dreyer, J., & Jesse, N. G. (2014). Swiss neutrality examined: model, exception or both?. *Journal of military and strategic studies*, 15(3), 60-83.
- [3] Đurašinović Radojević, D. (2016). „Švajcarska 'oružana neutralnost'”. u *Uticaј vojne neutralnosti Srbije na bezbednost i stabilnost u Evropi*, ur. Srđan Korać, 52-76. Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu; Hanns Seidel Stiftung
- [4] Federal Constitutional Law on the Neutrality of Austria, preuzeto 12. oktobra 2022, sa https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/ErV/ERV_1955_211/ERV_1955_211.pdf
- [5] Fischer, T. (2013b). Switzerland: Invention of Permanent Neutrality. *Neutrality in the 21st Century—Lessons for Serbia—Essay Compendium*, ISAC Fond, Belgrade, 43-48.
- [6] Fišer, T. (2013a). „Evropske neutralne zemlje tokom Hladnog rata”. u *Neutralnost u XXI veku – pouke za Srbiju*, Zbornik radova, ur. Igor S. Novaković, ISAC Fond, Beograd, 29-34.
- [7] Jesse, N. G. (2006). Choosing to go it alone: Irish neutrality in theoretical and comparative perspective. *International Political Science Review*, 27(1), 7-28.
- [8] Karsh, E. (1988). *Neutrality and small states*. Routledge.

- [9] Knežević, M. (2022). Izdaci i rashodi za potrebe odbrane Republike Srbije sa posebnim osvrtom na vreme pandemije COVID-19. *Vojno delo*, 74(2), 95-112.
- [10] Knežević, M., Nikolić, S., & Neševski, A. (2021). Kontrola budžeta u funkciji civilne demokratske kontrole vojske u Republici Srbiji. *Vojno delo*, 73(3), 103-120.
- [11] Mačkić, R. (2013). Strategijski koncept odbrane Republike Srbije. *Vojno delo*, 4(2013), 213-242.
- [12] Mannitz, S. (2007). The Normative Construction of the Soldier in Switzerland: Constitutional Conditions and Public Political Discourse.
- [13] Milosavljević, B. (2016). „Ograničenja vojne neutralnosti Republike Srbije”, u: Uticaj vojne neutralnosti Srbije na bezbednost i stabilnost u Evropi, ur. Srđan Korać, 149-161.
- [14] Munro, E. (2005). *Challenges to neutral & non-aligned countries in Europe and beyond*. Geneva Centre for Security Policy.
- [15] Nidecker, A. (2014). The Swiss nuclear bomb dream. *Medicine, Conflict and Survival*, 30(sup1), s64-s70.
- [16] Nilsson, M., & Wyss, M. (2016). The armed neutrality paradox: Sweden and Switzerland in us cold war armaments policy. *Journal of Contemporary History*, 51(2), 335-363.
- [17] Novaković, I. (2011). Koncept neutralne države. *Međunarodna politika*, 1141, 5-20.
- [18] Novaković, I. S. (2016). *Stalno neutralne države u Evropi u posthladnoratovskom periodu (1989–2011)* (doktorska disertacija, Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka).
- [19] Orbán, T. (2022). Swiss neutrality: the anatomy of success.
- [20] Pejić, I. (2019). Ustav i neutralnost kao spoljnopolitička orijentacija države. *Vojno delo*, 71(8), 228-241.
- [21] Rickly, J. M. (2004). The Western influence on Swedish and Swiss policies of armed neutrality during the early Cold War. *Europe: Interaction Globales–Global Interactions*, 117-134.
- [22] Schellenberg, A. C. (2017). Osnove dugoročnog razvoja ratnog vazduhoplovstva Švajcarske. *Vojno delo*, 69(1), 54-73.
- [23] Stojanović, S. (2020). Savremena strateška kultura i neutralnost. *Vojno delo*, 72(4), 210-233.
- [24] Subedi, S. P. (1993). Neutrality in a Changing World: European Neutral States and the European Community. *International & Comparative Law Quarterly*, 42(2), 238-268.
- [25] Swiss Armed Forces. (2022). Preuzeto 7. septembra 2022., sa <https://www.vtg.admin.ch/>
- [26] Swiss Armed Forces (2022). Swiss mission in Kosovo extended for three years. Preuzeto 17. decembra 2022., sa https://www.swissinfo.ch/eng/peacekeepers_swiss-mission-in-kosovo-extended-for-three-years/38721450
- [27] Tatalović, S. (1991). Obrambeni sustav Švicarske. *Politička misao*, 28(04), 99-114.
- [28] The Military Balance 2020. Hackett, J. (ed). International Institute for Strategic Studies. Routledge.
- [29] The Military Balance 2021. Hackett, J. (ed). International Institute for Strategic Studies. Routledge.
- [30] The Military Balance 2022. Hackett, J. (ed). International Institute for Strategic Studies. Routledge.

[31] The Global Economy. Prema podacima Stockholm International Peace Research Institute – SIPRI, Preuzeto 12. decembra 2022., sa <https://www.theglobaleconomy.com/>

[32] White Paper on Neutrality, Annex to the Report on Swiss Foreign Policy for the Nineties of 29 November 1993, Preuzeto 22. septembra 2022., sa https://www.eda.admin.ch/content/dam/eda/en/documents/aussenpolitik/voelkerrecht/bericht-neutralitaet-1993_EN.pdf

[33] Wyss, M. (2012). Neutrality in the early Cold War: Swiss arms imports and neutrality. *Cold War History*, 12(1), 25-49.

[34] Živanović, S. (2022). Da li je došao kraj vojnoj neutralnosti u Evropi nakon članstva Švedske i Finske u NATO?. Preuzeto 13. oktobra 2022., sa <https://www.sektorbezbednosti.com/da-li-je-dosao-kraj-vojnoj-neutralnosti-u-evropi-nakon-clanstva-svedske-i-finske-u-nato/>

[35] Благојевић, В. (2022). „Искуства и изазови Србије у реализацији стратешког одвраћања”, у: Вељко Благојевић (ур.) *Зборник радова Неутралност и стратешко одвраћање*, Медија центар „Одбрана”, Београд.

[36] Благојевић, В. и Радановић, Т. (2022). Стратешко одвраћање: кључне надлежности државних органа Републике Србије. *Војно дело*, 74(4), 28-39.

[37] Лакић (2022), (28. фебруар 2022). Швајцарска погазила неутралност дугу 207 година, преузето 11. новембра 2022. са <https://www.politika.rs/scc/clanak/500765/Svajcarska-pogazila-neutralnost-dugu-207-godina>,

[38] Народна скупштина Републике Србије. Резолуција о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије, преузето 21. новембра 2022. са <http://www.parlament.rs/народна-скупштина.115.html>

[39] Стојановић, С., Шарановић, Ј. (2022). Војна неутралност и српска стратешка култура. *Српска политичка мисао*, посебно издање, 11-40.

[40] Форца, Б. (2022). Војна неутралност Републике Србије као рационално и прелазно решење. *Српска политичка мисао*, посебно издање, 147-188.

Резиме

У времену када се у политици и пракси међународних односа традиционално неутралне државе попут Финске и Шведске одлучују да напусте овај концепт, потребно је још једном размотрити политику неутралности европских земаља, као и трошкове за систем одбране и улагања у наоружање и војну опрему. Анализирајући случај неутралности Швајцарске, Аустрије и Републике Србије, аутори полазе од политике овог концепта и прате улагања у наоружање и војну опрему ових земаља. Наиме, Швајцарска је прва држава чија је трајна неутралност међународно призната и сматра се моделом међународноправног статуса неутралности. Аустријска неутралност је много млађа и резултат је специфичних међународних односа. Своју политику неутралности, поред осталог, Швајцарска заснива на концепту оружане неутралности и на значајним улагањима у наоружање и војну опрему. Сличан образац у политици неутралности следи и Аустрија.

Иако је неутралност сваке државе условљена различитим факторима и обележена специфичностима ових земаља, које треба узети у обзир приликом генерализације, аутори сматрају да се, упркос променама у структури међународне политике и упркос проширењу значења и обима безбедности, историјске поуке не смеју заборавити приликом изградње концепта неутралности. Стога аутори, анализирајући политику неутралности и упоређујући улагања у систем одбране, закључују да су за концепт неутралности и оружаног одвраћања кључна улагања у наоружање и војну опрему. Ове поуке су од великог значаја у изградњи и јачању концепта војне неутралности Републике Србије.

Стога аутори следе тезу да је историјско искуство неутралних држава показало да је једина неоспорна политика неутралности она која је подржана одговарајућом силом, тзв. оружана неутралност, и да, следствено томе, нужно мора бити праћена поузданим и кредибилним инструментима одвраћања.

Анализирајући најважније факторе потребне за одржавање неутралности, аутори такође указују на потребу даљег проучавања статуса неутралности у међународним односима и могућност да ово питање постане актуелније након окончања тренутних сукоба у Европи, упркос актуелном силазном тренду.

Кључне речи: *политика неутралности, Швајцарска, Аустрија, Република Србија, оружана неутралност, оружано одвраћање, набавка наоружања и војне опреме*

© 2023 Аутори. Објавило *Војно дело* (<http://www.vojnodelo.mod.gov.rs>). Ово је чланак отвореног приступа и дистрибуира се у складу са лиценцом Creative Commons (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

